

PODILLIAN FOLKLORE IN SCIENTIFIC STUDIES**ФОЛЬКЛОР ПОДІЛЛЯ У НАУКОВИХ СТУДІЯХ****Domylivska L.V. / Домилівська Л.В.***PhD (Philol.), Associate Professor / к.філол.н., доц.*

ORCID: 0000-0003-0726-0801

Kolomytseva M.O. / Коломицева М.О.*PhD (Philol.), Assistant Professor / к.філол.н., асист.*

ORCID: 0000-0002-6268-3105

Marchun O.V. / Марчун О.В.*PhD (Philol.), Associate Professor / к.філол.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-7272-7773

*Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Volodymyrska, 60, 01033**Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Володимирська, 60, 01033*

Анотація. У статті висвітлено основні етапи та напрями вивчення фольклору Поділля у вітчизняних і зарубіжних наукових студіях. Проаналізовано доробок українських фольклористів, етнографів та етномузикологів кінця XIX – початку XXI століття, зосереджено увагу на жанровому багатстві подільської усної народної творчості, її регіональній специфіці та функціонуванні в культурному просторі України. Окремо розглянуто методологічні підходи до дослідження фольклорної спадщини Поділля – від класичних польових записів і описових методів до сучасних міждисциплінарних та цифрових практик. Наголошено на значенні подільського фольклору як важливого джерела збереження історичної пам'яті, народного світогляду та національної ідентичності. На основі студіювання фольклорних матеріалів з'ясовано, що підґрунтя формування традиційної звичаєвості Поділля бере свій початок з доісторичних часів і має чимало спільного із тереновою Україною. Переселення та міграції народів, цивільна та військова колонізація вільних земель і заселених територій, сприятливі природні умови і вигідне географічне розташування були фундаментом формування багатоетнічного складу населення регіону. Кожен із етносів, який проживав на території Поділля безумовно впливав на формування культури цього регіону, саме тому у ній можна спостерігати наявність іноетнічних елементів.

Ключові слова: фольклор Поділля, регіональна фольклористика, усна народна творчість, етнографічні дослідження, наукові студії, українська фольклорна традиція.

Вступ.

Фольклор як форма колективної народної творчості посідає особливе місце в системі гуманітарного знання, адже відображає світоглядні уявлення, історичний досвід і культурні цінності народу. В українській фольклористиці важливу роль відіграють регіональні студії, що дають змогу простежити локальні особливості функціонування усної традиції та її взаємодію з ширшим національним культурним контекстом. Одним із таких своєрідних і багатих у фольклорному значенні регіонів є Поділля – історико-етнографічна територія з розвиненою системою пісенних, обрядових, наративних і ігрових жанрів.

Фольклор Поділля привертав увагу дослідників ще з кінця XIX століття, коли було започатковано перші системні записи народної творчості, пов'язані з розвитком етнографії та народознавства. Упродовж XX – початку XXI століття наукові студії подільського фольклору значно розширилися, охопивши не лише опис і класифікацію жанрів, а й аналіз їхньої семантики, поетики, соціальних функцій та трансформацій у сучасному культурному просторі.

Основний текст. Систематичне вивчення пісенного фольклору Поділля, що включало збирання і дослідження етнографічних і фольклорних матеріалів, почалося перші десятиліття XIX ст. і здійснювалося представниками вітчизняної і польської науки. Однак піснями науковці почали цікавитися ще з давніх часів. Пісні – це наймолодший фольклорний рід. Її становлення відбувалося у XVI – XIX ст., коли фольклор почав поступово втрачати первісне практичне значення і набувати ознак художньої творчості, але всі музичні і тематичні ознаки в цілком сформованому вигляді виступають вже у XVII ст. В ліриці, на відміну від епосу, предметом зображення вибирають не події чи об'єкти, а почуття, переживання, настрої. З часом українська народна пісня почала змінюватись та розвиватись. Народні писемні записи, які збереглися і дійшли до наших часів, свідчать про високу майстерність та надзвичайну творчість народу. Згадки про них зустрічаються ще в стародавніх літописах. В кінці XVII ст. з'явилися перші публікації цього жанру. У XVIII ст. деякі популярні пісні були вміщені до збірників російських пісень.

На початку XIX ст. унікальні записи українських пісень здійснив Зоріан Доленга-Ходаковський. У збірці «Українські народні пісні в записах Зоріана Доленги-Ходаковського» він подав матеріал, зібраний на Галичині, Волині, Поділлі, Придніпрянщині і Поліссі у 1814 – 1819 рр. Це була перша спроба систематичного записування пісенності українського народу в її жанровій різноманітності в широких масштабах та на великій території. У передмові зазначено, що учений збирав фольклор у таких містах та селах Поділля як Вінниця, Гранов, Крутий Горб, Гайсин, Зердинівка, Ободівка, Вовчок, Брацлав та Тиврів [3].

Книга складається з 8 розділів, в кожному з яких згруповані споріднені жанри: календарно-обрядові пісні; родинно-обрядові пісні; родинно-побутові пісні; баладні пісні; жартівливі та сатиричні пісні; танцювальні пісні; соціально-побутові пісні; історичні пісні. Доленга-Ходаковський при багатьох піснях подав коротку назву місця запису. До Подільських пісень можна віднести: «Ой, Дів, Дів, Ладо, Дів» (під Криловим над Бугом), «Кудрявий кудрявче» (на Великдень у Зердинівці під Гайсином), «Ой молода молодице» (на Купала під Вінницею), «Під чим черчик? Під нечуйвітром» (на Купала в Тиврові), «Над Дністром, Дністром стоїть дерево» (у Прилуці під Вінницею), «Ой у Бого три раї стоїть» (Брацлавщина), «Заручена Настя, заручена молода» (на заручини під Берестя на Бузі), «Мовила зоря місяцю» (на перевезу під Берестям на Бузі), «Світи, місяцю, под зорями» (у весільний понеділок в Дубенці над Бугом), «Ой упали воротенька, упали» (у Крилові над Бугом) [3].

Одним з перших дослідників пісенної творчості Поділля був український етнограф А. І. Димінський. Свою фольклористичну діяльність вчений починає з 1849 р. Саме цим роком була датована його рукописна збірка пісень про кохання, яка знаходиться в архіві Російського Географічного Товариства [7].

За життя фольклорист зібрав біля трьох тисяч зразків давнього пісенного фольклору на Поділлі. Книги А. Димінського під його іменем не друкувались. Вони подавались анонімно або під іншим іменем. Більшість із них й досі неопубліковані. Записи пісень фольклориста в наш час зберігаються у відділі рукописів ЦНБ АН України. Це є пісні «Побутові про кохання» (486), «Побутові родинні» (195), «Побутові» (114). «П'яницькі» (84), «Рекрутські» (73), «Жартівливі» (46 пісень), «До танків» (627), «Чумацькі» (61), «Косарські» (2), «Колядки на Різдво» (138), «Щедрівки на Богоявлення» (28), «Гаївки» (102), «Пісні старців із акомпанементом ліри» (відсутні, оглав на 25 пісень), «Пісні при хрещенні» (4). В іншому томі вміщено 201 пісню про кохання, 205 родинних, 171 до танків, 64 жартівливих, 83 весільних. Із усіх цих записів дев'ять збірок пісень переписані раз чи навіть двічі рукою А. І. Димінського. Усі записи пісень із Поділля належать до архіву А. Ю. Кримського. Це аркуші паперу із конторських

книг, списані із обох боків, розміром 34 x 41 см [4].

В 1846 р. на Поділлі записував пісні та перекази Т. Г. Шевченко. Його подорож на Поділля була пов'язана з роботою Київської тимчасової Археографічної комісії для розбору стародавніх актів, де працював поет. Шевченко перебував у Кам'янці-Подільському, де занотував пісню про Микиту Швачку (кармалюківця), яка стала епіграфом одного з розділів його поеми «Гайдамаки». Крім того за період перебування на Поділлі П.О. Чуйкевичем були записані в альбом поета 3 пісні: «Зійшла зоря з вечора, да й не назорилась», «Пливе шука з Кременчука», «Ой, Кармалюче, по світу ходиш». Видно, ці пісні були записані на прохання поета. Першу з них він використав згодом у повістях «Близнецы», «Прогулка с удовольствием и не без морали» і в поемі «Марина». А третя припала йому до душі як пісня про народного месника, котрий загинув від руки найманого убивці [4].

Великий внесок у дослідження музичного фольклору Поділля зробив С. В. Руданський. На упорядковані ним збірники великий вплив мала демократична фольклористика. Його перша рукописна двотомна праця «Народні малоросійські пісні, зібрані в Подільській губернії» була записана в Кам'янці-Подільському у 1852 р. Вона свідчить про те, що дослідник був широко обізнаний з подільською пісенністю різних жанрів та з матеріалами різних рукописних та друканих збірок, які він використовував у своїх томах, зазначаючи джерела.

Упорядковуючи пісенні збірники, С.В. Руданський обирав найбільш науково виправдану систематизацію, яка у найзагальніших рисах використовується у сучасній фольклористиці. Поклавши в основу жанрово-тематичний принцип, фольклорист ділить відібрані ним 156 пісень на два великі розділи. До першого розділу він відніс родинно-побутові пісні, під назвою «любовні», поділені на дві групи: сумні і веселі, та соціально-побутові. Пісні, вміщені у другому розділі, не отримали загальної назви від упорядника. Пісенні групи, на які він ділить пісні цього розділу, в основному належать до соціально-побутових; а саме: чумацькі, козацькі, бурлацькі та рекрутські. Віднесені до

другого розділу дві групи обрядових пісень – веснянки, які фольклорист назвав ще великодніми піснями, та весільні. У цьому томі відокремлена ще одна група – «Пісні так собі», до якої увійшли 7 пісень, що не піддавалися цій класифікації. Пісні збірника не паспортизовані. Причиною цьому стало те, що в ті часи не було прийнято зазначати прізвища респондентів, та й більшість пісень фольклорист знав з дитинства і співав разом з односельцями, отже, з таким же правом міг посилатися на себе, як і на них. Місце запису зазначене в заголовку. Це – Поділля, переважно Хомутиці або найближчі села, бо далі Шаргороду і Кам'янця-Подільського С. В. Руданський до 1852 року нікуди не виїздив [1].

У 1861 р. була видана збірка «Пісні, думки и шумки руського народу на Подолі, Україні и в Малоросії» А.Г. Коціпінського, із вказівками на джерела, в якій було опубліковано 95 текстів українських народних пісень [8].

У 1869 р. виходять «Етнографічні свідчення про Подільську губернію» М. Ю. Данильченка, в якій етнограф виділяє розділ «Пам'ятники народної словесності», що вміщує в собі 41 пісню, що були записані на Поділлі: при сватанні чи заручинах (15); на обжинки (2); коляди (2); щедрівки (3); світло-воскресінські (2); купальські (2); колискові (2); любовні (2); жартівливі (4); козацькі, історичні (1); бурлацькі і чумацькі (3); косарські (1); ті, що нагадують про стан кріпосного права (2) [5].

Збирались та досліджувались у XIX ст. на Поділлі лірницькі пісні. Багато відомостей про лірницькі пісні відображено у роботах відомих українознавців: А.І. Димінського, В.М. Гнатюка, А.І. Гуменюка, М.С. Возняка, К.В. Квітки і М.В. Лисенка. У 1830-1840 рр. збирачами й видавцями українських дум та лірницьких пісень збирачами мало зверталась увага на особу співця. Відомості про народних співців почали друкуватися лише з 1850-их років [8].

Лише в кінці XIX ст. В.В. Боржковський у своїй праці «Лірники» подав деякі матеріали з життя лірників і видрукував записані ним на Поділлі від лірника Никона із Пікова пісні «Псалма св. Василя», «Коновченко», від лірника А. Димнича із с. Гуцинець – «Коновченко», «Суша бабка», «Правда і неправда», «Біда», від лірника А. Зоря із Янова – «Панщина», «Олексій», «Приказаня»,

«Григорій», «осиф», від лірника Олександра із м. Мізякова – «Житіє», «Псалми страсті», «Сирітка», «12 П'ятниць», «Страшний суд», «Теща». Крім того, у своїй праці він подав словник арго із 403 слів лірників Поділля, місцеві назви 5 сіл та містечок, трактування співцями на арго 35 чисельників [3].

Активно збирав і записував лірницькі пісні історик, археолог і культурно-громадський діяч Поділля, Є.Й. Сіцінський. У період з 18 січня 1881 р. по 2 серпня 1888 р. вчений записав 14 лірницьких пісень від подільських лірників: Степана Гудзя (3 пісні), Федька Хотового (1), Семка з Сатанова (3), Івана Нетреби (1), Сидора Палямара (2), Павла Дворника (1), Михася Саблука (1), Тодора Буховського (1) та невідомого лірника з Бубнівки (1). Загалом в рукописних працях Є. Сіцінського про лірників Поділля записано 37 лірницьких пісень, серед яких «Панщина» (6), «Миколаю» (8), «Набожна» (4), «Про смерть» (5), «Коновченко», «Варварі», «Про вічність», «Побутова», «Лазар» (по 2), «Історична», «Гумористична», «П'яницька», «Сирота» (по 1) [3].

Фольклористичну роботу по селах Поділля провадив композитор М.Д. Леонтович, зокрема – у Брацлавському, Гайсинському, Ольгопольському повітах, результатом чого стали «Перша збірка пісень з Поділля» (1901-1902), в якій записано 11 пісень з нотами. З них – 5 пісень з села Білоусівка з Брацлавщини і одна пісня із м. Тиврів, інші не паспортизовані [2]; «Друга збірка пісень з Поділля» (1903) і «П'ять пісень з Поділля» (1907) [1].

У 1901 р. зібрані О. І. Роздольським музично-фольклорні матеріали на Західному Поділлі, увійшли до збірника «Галицько-руські народні мелодії, що стали політичним явищем у галузі української фольклористики початку ХХ століття. Розшифровку мелодій та редагування нотного матеріалу робив Станіслав Людкевич [2].

Займався збиранням пісенного фольклору на Поділлі український мистецтвознавець К.В. Широцький. У 1908 р. зібраний ним матеріал зимової календарної обрядовості в с. Білоусівка Брацлавського повіту, був поданий у великому нарисі «Подільські колядки і щедрівки» [4].

На початку ХХ ст. український історик та етнограф С.І. Килимник у своїй

праці «Український рік у народних звичаях в історичному освітленні» найповніше висвітлив народний календар подолян. У кожному із томів автор детально описав звичаї, обряди та пісенні традиції чотирьох річних циклів календарної обрядовості [5].

У 1916 р. виходять «Мелодії українських народних пісень з Поділля і Холмщини, зібрані Л. Плосайкевичом і Я. Сенчиком», в якій записано 168 пісень, що співались в 40-х, 50-х і 60-х рр. XIX ст. на Поділлі в Теремівцях Лятичівського повіту. Серед них можна виділити: обрядові – колядки, веснянки і гаївки, обжинкові; побутові – весільні, хрестильні, похоронні голосіння; танкові; споріднені з танковими – серед яких жартівливі і комічні; напливові [2].

Українська народна пісня займала важливе місце в творчості Я. С. Степового. Про це свідчить його «Перший збірник народних українських пісень» для голосу та фортепіано. Я. Степовий уклав пісні, які записав Юхим Грибинюк. Збірка отримала назву «Пісні мого роду». Велика кількість народних пісень увійшло до його збірки дитячих хорів «Проліски». На теми народних пісень композитор написав дві сюїти для фортепіано, та 50 народних пісень для мішаного хору без супроводу. Загалом Я.С. Степовий у 1921 р. підготував до друку 5 збірників «Українських народних пісень», але у 1921 – 1922 рр. були видані лише перші чотири. П'яту збірка була вперше надрукована у третьому томі «Зібрання творів Я. Степового» [7].

Збирав і записував пісенний фольклор в центральній Україні, в тому числі й на Поділлі, музичний фольклорист М.П. Гайдай. Він записав близько 3000 пісень з мелодіями. Пізніше ці тексти були науково досліджені. Результатом чого стали публікації статей в «Етнографічному віснику Академії наук» – «Дитячі пісні» (1920), «Про зільницький обряд і сполучені з ним пісні» (1926), «Народні голосіння» (1928), «Жебрацькі рецитації з нотами» (1928), «Народні обрядові мелодії до різдвяної гри «Коза» (1929) [6].

В кінці XIX – початку XX ст. яскравим представником збирацької діяльності на Поділлі був Г.Т. Танцюра. Світогляд ученого формувався в атмосфері повсякденної праці й активного побутування усної народної творчості.

Впродовж сорока шести років він записав від 150 інформантів 5000 пісень [1].

Протягом дванадцяти років Г.Т. Танцюра співпрацював з відомою збирачкою і народною співачкою Явдохою Микитівною Сивак (псевдонім – Явдоха Зуїха) із села Зятківців на Вінниччині, була дуже ефективна. Найвідомішою працею фольклористки стала робота, що вийшла під назвою «Пісні Явдохи Зуїхи» [8]. У книзі, з 1008 записаних фольклористом пісень, відібрано 925 найкращих: веснянок, колядок і щедрівок, весільних пісень, пісень про кохання та родинне життя, історичних, гумористичних і сатиричних та ін. Основну масу у збірнику становлять популярні українські народні пісні з мелодіями. Інші 83 пісні, що не ввійшли до збірки, становлять: колядки явно ненародного походження, ряд різдвяних та релігійно-моралізаторських віршів з репертуару лірників: пісні мішаною українсько-польською та українсько-російською мовами, в яких спотворена їх художньо-естетична краса; уривки ряду пісень, позбавлені чіткого змісту; суперечливі тексти, утворені внаслідок механічної контамінації уривків різних творів. Усі ці пісні, як правило, не відзначаються ні глибоким ідейно-тематичним змістом, ні викінченістю художньої форми і словесної тканини, а отже, і популярністю та суспільно-культурною цінністю. Разом з тим у збірці можна знайти пісні літературного походження, що фольклоризувалися і міцно ввійшли в народний репертуар як його невід’ємна частина (наприклад, «По діброві вітер виє», «Не щебечи, соловейку», «Повій, вітре, на Україну» та ін.). У збірці лексика пісень не змінена, в текстах максимально збереженні діалектні особливості мови співачки, (наприклад, «ютка», «страдаю», «лянта», «врем’ячко», «цвіточки», «прежній», «штири»), характерні місцеві морфологічні нюанси («вечерниці», «ранесечко», «чайочка», «потихенько», «стирта»), усі відхилення від літературної норми у римах («коліт» – «потіш», «вчера» – «невесела», «вісти» – «істи»), локальну модифікацію власних імен та географічних назв («Голяна», «Міхал», «Тирашполь») і т. п.

Загалом збірник має такі основні розділи: календарно-обрядові пісні, родинно-побутові, весільні, балади, історичні та соціально-побутові пісні. В

середині цих розділів тексти подані в певних тематичних чи жанрових групах і відмінах, пісні розміщені в смисловій послідовності. Історичні пісні автор подав за хронологічним перебігом зображувальних подій; балади мають упорядковані за історичним принципом: балади найдавнішого походження, в яких відбиті анімістичні вірування, відгомін родового ладу, князівських часів, антифеодальні; потім – балади пізнішого походження, в тому числі родинно-побутові, які класифіковані за певними тематичними групами. Книга має примітки з зазначеною датою запису; місцем збереження автографу, усіх його попередніх публікацій; мелодіями, які не були подані з текстами пісень; окремими реаліями та діалектизмами, що зустрічаються у тексті. Усі примітки записувача також перенесені в примітки пісень [8].

Г.Т. Танцюрі також належить і перша спроба упорядкування рукописної збірки вибраних пісень Явдохи Зуїхи, що містила 560 зразків (з мелодіями) – половину пісенного репертуару співачки. Крім того у рукописній спадщині фольклориста помітно виділяється оригінальна праця «Весілля в селі Затківцях», в якій було вміщено 800 весільних пісень, а також записи інструментальної музики (144 танці) [1].

Поряд з Танцюрою на Вінниччині збирала народнопісенну творчість – Настя Присяжнюк. Пісенний репертуар фольклористки охоплює найбільш широкий тематичний діапазон, серед яких російські, польські та білоруські пісні. Зібрані фольклористкою унікальні матеріали з мови, історії та етнографії Поділля. Велику кількість робіт вона присвятила с. Погребище, збірник пісень з якого приніс збирачці найбільшу. Збірка «Пісні Поділля» – спроба показати найбільш характерні зразки традиційної народнопісенної творчості, що побутували в с. Погребищі Вінницької області протягом 1920 – 1970 років. Упродовж п'ятдесяти років вона збрала в рідному краї і записала понад 6000 народних пісень і стільки ж прислів'їв та приказок, 4600 казок, бувальщин та переказів, 125 плачів та голосінь. Книжка «Пісні Поділля», яка побачила світ у 1976 році у видавництві «Наукова думка», містить в собі 954 пісні. Критерієм відбору пісень стали художня вартість, оригінальність текстів, багатство мелодії,

тобто художня повноцінність пісні в цілому. До збірника не включені пісні, які вже публікувались у томах серії «Українська народна творчість», серед яких: «Колядки і щедрівки», «Танцювальні пісні», «Жартівливі пісні», «Радянська пісня», а також ті, що увійшли до інших томів: «Робітничі і революційні пісні», «Пісні літературного походження». Пісні у збірці надруковані за сучасним правописом із збереженням діалектних особливостей мови. Залишені без значних змін лексики, місцева модифікація власних імен та географічних назв. Щодо подання матеріалів, то календарні пісні згруповані за загальноприйнятим принципом, а весільні – у тій послідовності, в якій їх подала записувачка. Ряд історичних, родинно-побутових балад вміщено у відповідних розділах. До окремих пісень подано дві мелодії. Подані примітки, в яких вказано місцезнаходження записів тексту, мелодій та їх виконавців [5].

Маловідомою залишилась фольклористична спадщина Софії Тобілевич. Переважно в рукописах і лише частково в публікаціях до нас дійшли зібрані нею більше тисячі пісень. Записала вона чимало зразків народної творчості в селі Кардашева, поблизу хутора Надія, а в 1920-х роках – у містечку Погребищі (Поділля). Увесь зібраний матеріал опубліковано у збірнику «Українські народні пісні в записах Софії Тобілевич» (1982). Зокрема, збирачка намагається класифікувати пісні за жанрами та тематикою. При записі пісень вона намагалась зберегти всі ознаки, притаманні тому чи іншому діалекту, записувала різні варіанти пісень. Зібрані нею матеріали становлять цінне культурне надбання та важливе джерело вивчення народної пісенної творчості [4].

Досліджував пісні села Погребище на Вінниччині С. В. Мишанич у своїй дисертації «Пісенна культура сучасного села (на матеріалі пісень с. Погребище Вінницької обл. в записі 1920 – 1975 рр.)» фольклорист наголошував, що репертуар села Погребище характеризується жанровим і тематичним різноманіттям. Записані історичні і соціально-побутові пісні, які до початку ХХ ст. належали чоловічому репертуару, здебільшого із бідних сімей. Записано багато козацьких пісень. Оскільки на Вінниччині був розвинутий чумацький промисел – тут побутовали чумацькі пісні, які вдалось записати від старшого

покоління, занотовано багато рекрутських і солдатських пісень – в більшості випадків від колишніх солдат царської армії і старших жінок. Зустрічались пісні про панщину, бурлацькі та батрацькі. Одним із давніх і популярних жанрів на Вінниччині є балада. Серед більш сучасного занотованого репертуару – ліричні сімейно-побутові, сатиричні, танцювальні пісні та романси [3].

Відомим фольклористом на Поділлі був М. Мицик. Він зібрав понад 900 народних пісень. У творчому доробку фольклориста є літературно-критичний нарис «Життя – говоріння», де автор зібрав та упорядкував творчість свого батька – поета Федора Мицика. Твори малих фольклорних жанрів в основному записано від Горпини Захарівни Мицик – бабусі збирача, від якої було записано 462 пісні, сотні зразків народного фольклору [2].

У 1961 р. видається збірка українського композитора Р.А. Скалецького «Стелися, барвінку», присвячена його матері. До збірника увійшли українські народні пісні (побутові, обрядові, історичні та ліричні) і танці, які він записав на Вінниччині. Збірка нараховує 49 пісень та 7 танців, серед яких: весняні і жнивварські пісні (8); весільні (10); чумацькі, рекрутські та історичні (4); ліричні та лірично-побутові (26); жартівливі (3); польки (4); дудки (1); мазурки (2) [10].

До кола фольклорних інтересів Р.А. Скалецького увійшли й веснянки. Проаналізувавши усі його записи календарних свят, можна сказати, що саме обряд зустрічі весни найбільше опрацьований фольклористом. Автор не лише дослідив походження, символіку і значення цього свята, а й працював над створенням сценаріїв літературно-музичних постановок «Весняне коло», «Веснянки-маївки» мріяв створити великий збірник, у який би увійшли реставровані старовинні ігри та хороводи давніх весняних свят. А разом з постом В. Юхимовичем підготував цикли обрядових пісень для радіопостановок «Щедрий вечір» та «Весняне коло» [8].

Протягом 1970 – 1980 рр. композитор продовжує фольклорну роботу – виходять з друку його 24 обробки українських народних пісень «Вечорниці». А ще десятки обробок українських народних пісень, підготовлених до друку і представлених різними жанрами – календарно-обрядовими, родинно-

побутовими, ліричними, жартівливими та іншими піснями, знаходяться й досі в рукописах (171 аркуш). Наукова цінність цих записів полягає в тому, що пісні не були виокремлені з народного життя, а зафіксовані разом з етнографічним описом того чи іншого обряду [7].

Р.А. Скалецький розгорнув також величезну роботу зі збирання, розшифровки та обробки великого весільного циклу пісень. У 1970 р. вийшов черговий том досліджень з серії академічного видання «Українська народна творчість» – «Весілля», де етнографічний регіон «Поділля» був представлений записом весілля в с. Михайлівка Бершадського району на Вінниччині [9].

Вражає своїм обсягом збирацька спадщина українського фольклориста, лексикографа та етнографа І.І. Гурина – понад 3000 пісень. Велику групу становлять весільні пісні, які автор подав, як окремо, так і в супроводі весільного обряду. Фольклористом було записано виступ фольклорного колективу «Явір» із с. Гаркушинців Миргородського району. Чимало частівок, коломийок І. Гурина зафіксував від О. Отіської з с. Довгалівці Миргородського району [10].

Збирала і записувала подільські пісні М.А. Руденко, що була заслуженим працівником культури УРСР. Більше 3000 пісень містять її рукописи. Зібрані фольклористкою матеріали надруковані в збірниках «Колядки та щедрівки» (1966), «Жартівливі пісні» (1967), «Танцювальні пісні» (1970), «Рекрутські та солдатські пісні» (1974), «Народні оповідання» (1983), «Ігри та пісні», «Балади. Кола та долюваєми» (1987, Калено-орядові пісні 1987), «Балади. Родинно-побутові стосунки» (1988), «Пісні родинного життя» (1988) [6].

До сучасних дослідників пісенності Подільської землі можна віднести вченого О. Смоляка, який у своїй монографії «Весняна обрядовість Західного Поділля в контексті української культури» (2004) робить спробу реконструкції та етнологічного аналізу звичаєвості весняного циклу на субрегіональному рівні. У своїй роботі разом із весняними обрядами він досліджує й обрядові пісні весняного циклу [5].

У 2007 р. світ побачила збірка «Музичний фольклор Східного Поділля» мистецтвознавці А. Сторожук, яка має педагогічно-репертуарне призначення: всі

зразки, що увійшли до музичного додатку, придатні для виконання в сучасних умовах фольклорними ансамблями та на естраді. Переважна більшість пісень подана з нотами, крім того до кожної пісні вказується її характер виконання. Ряд мелодій наведено з аранжуванням, яке зроблене у стилістиці народного багатоголосся. Крім того в теоретичній частині збірки авторка подає особливості пісенних жанрів та обрядодій Східного Поділля, простежує діалектні відміни на рівні фонетики, лексики й стилістики, фіксує включення вузькомісцевої атрибутики в загальнопоширені обряди, введення в ту чи іншу обрядодію локальних, місцевих фразеологічних зворотів, наголошує на окремих весільних ритуалах, закріплених за конкретним селом [10].

У 2011 р. вийшла книга «Народні пісенні жарти з Поділля». Упорядники: Колотило Т.І., Коваленко Н.Д. та Щегельський В.В. У книзі усі тексти поділені на групи: ой, горівко, біла-біла; залицяння, перед сімейні стосунки; весільні; сімейні, родинні, сусідські взаємини; продаж чоловіка; дід та баба; кум та кума; іменні; колгоспні; частівки; етнічні; локальні, скоромовкові. Також подані мовні особливості подільських жартівливих пісень [5].

Досліджували та записували пісенний фольклор Поділля польські фольклористи. Публікації і дослідження подільського фольклору в польській періодиці з'являються переважно в другій половині ХІХ ст. – у журналі «Biblioteka Warszawska», у виданні Антропологічної комісії Краківської академії наук «Zbior wiadomosci do antropologii krajowej», а також у часопису «Kraj», краєзнавчому тижневику «Wedrowiez» та ін. [10].

В першій половині ХІХ ст. подільські пісні були опрацьовані К. Войціцьким в праці «Piesni ludu Biochrobotyw, Mazuryw i Rusi z nad Vugu» (1836) та Ж. Паулі в роботі «Piesni ludu ruskego» (1839). В кінці 50-х – на початку 60-х років ХІХ ст. польський фольклорист і етнограф О. Кольберг записав чимало пісенного фольклору Поділля, частина якого увійшла до збірки «Pisni yudu z Podola rosyjskiego, zebrane v latach 1858 i 1862». 29 пісень, серед яких: колядки, гаївки, родинно-побутові пісні, балади та одинадцять зразків занотованої танцювальної музики, – увійшли до його колекції. Зібрані вони були

у такій місцевості: «Сатанов над Збручем», Дяковець, Плоскиров, Брацлав, Ольгополь, Бершадь, Ямпіль, Гайсин, Кам'янець-Подільський, Новокоптятинів, Могилів-Подільський, Старгород, Ушиця, Літин, Балта, Летичів. Однак, крім зазначених місць запису, інших паспортних даних фольклорист не вказав [10].

Студіював обрядову лірику Поділля, в основному зимову, Е. Дульський. Він написав статтю «Kolendy podolskie», в якій були описані обряди колядування та маланкування. Крім того автор пояснив язичницьке походження колядок та дав їх визначення.

Інший фольклорист Б. Поповський – автор двох публікацій фольклору з Поділля «Pieśni i obrzędy weselne ludu ruskiego w Zalewańszczyźnie (Winnick. pow.)» (1882 р.) і «Pieśni ludu ruskiego ze wsi Zalewańszczyzny» (1884р.). Перша праця має визначальний етнографічний ухил, хоч і містить 264 пісні (без нот). У другій праці записано 176 пісень і поділено на сім розділів: 1. думи історичні; 2. думки: а) легендарного змісту; б) козацькі і парубоцькі; в) жіночі і дівочі; 3. пісні про кохання: а) дівочі; б) парубочі; 4. pieśni przygodny (дослівно: «випадкові») та домашнього життя: а) про панщину; б) рекруцькі; в) з домашнього життя; 5. чумацькі і бурлацькі пісні; 6. п'яницькі; 7. жартівливі («гудзінки»).

Помітно, що класифікація доволі нечітка, однак цілком характерна для наукових засад, що панували в науці другої половини ХІХ ст. Б.Поповський також вказував на варіанти до окремих зібраних пісень, опубліковані в інших збірниках [9].

Відомий фольклорист Ц. Нейман у своїй розвідці «Materijaly etnograficzne z okolic Pliskova w pow. Lipowieckim zebrane przez panne Z. D. opracował C. Nejman» упорядкував та прокоментував понад 300 пісень, записаних Софією Дитківською. Пісні фольклорист згрупував у 8 жанрових підрозділів, а до окремих зразків вказав паралелі у збірниках О. Кольберга, Я. Головацького, П. Чубинського та І. Рудченка.

Багатий фольклорний матеріал з Поділля, переважно локально-монографічне його дослідження, містило періодичне видання Антропологічної

комісії Краківської академії наук «Zbiór wiadomości do antropologii krajowej» під редакцією етнографа І. Коперницького. Це записи й розвідки С. Дитківської, Ц. Неймана, Л. Стадницької, Й. Земби, що значно поглибили й розширили знання про жанровий склад, варіанти і музичні особливості фольклору подолян [10].

В останні десятиліття важливу роль в організації збирацької та дослідницької роботи на Поділлі відіграють ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України, Навчально-наукова лабораторія етнології Кам'янець-Подільського державного університету, Народознавчий центр Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського.

У наш час здебільшого записуються матеріали польових етнологічних досліджень останніх років, які проводилися молодими вінницькими вченими в рамках обласної Програми збереження і розвитку народної творчості, а також пісні, які записувались для народних ансамблів та хорів, інтерпретація народнопісенного матеріалу в хоровий.

Висновки.

Аналіз наукових студій, присвячених фольклору Поділля, засвідчує сталий і послідовний інтерес дослідників до цієї регіональної традиції як важливої складової української культурної спадщини. У працях кінця XIX — початку XXI століття подільський фольклор осмислюється не лише як сукупність жанрів усної народної творчості, а й як цілісна система світоглядних, естетичних і соціокультурних уявлень місцевого населення.

Установлено, що вивчення фольклору Поділля пройшло шлях від описово-збиральницького етапу до комплексних міждисциплінарних досліджень, у яких поєднуються фольклористичні, етнографічні, етномузикологічні та культурологічні підходи. Значну роль у сучасних студіях відіграють польові матеріали, архівні джерела та цифрові форми репрезентації фольклорної спадщини, що відкриває нові можливості для її систематизації й інтерпретації.

Фольклор Поділля постає важливим об'єктом наукового осмислення, який потребує подальших досліджень у контексті сучасних культурних

трансформацій, збереження нематеріальної спадщини та формування національної ідентичності. Перспективним напрямом є поглиблення порівняльних студій, розширення джерельної бази та активне залучення новітніх методів аналізу, що сприятиме цілісному розумінню регіональної фольклорної традиції.

Література:

1. Dudar O. O. (2007) Музичний фольклор Хмельницького Поділля (етномузикологічний та етносоціологічний аспекти дослідження). Дисертація. 267с.
2. Shchur L. (2019) Decorative and applied art as a constituent part of the Western Podillya choreographic culture. Bulletin of LNAA. C34 - 48
3. Shchur L., Vodianyi B., Vodiana V. (2021) Transformation of Western Podillia Traditional Dance in the Context of Regional Festival Movement. International Journal of Innovative Technologies in Social Science. 112-128
4. Антошко М. (2007) Леонтович М. Д. – митець українського народу. Теоретичні питання культури, освіти та виховання: збірник наукових праць. Київ: Вид. центр КНЛУ, НМАУ. Вип. 33.
5. Антошко М. (2011) Мистецьке життя Вінниччини 60-х років XIX – Поділля. Автореферат. Київ, 19 с.
6. Вінюкова В. (1992) Етнограф з Поділля К. В. Широцький. Проблеми етнографії, фольклору і соціальної географії Поділля. Кам'янець-Подільський.
7. Дмитренко М. К. (2001) Гнат Танцюра: До 100-річчя від дня народження. Київ – Вінниця. 48 с.
8. Леонтович М. (1903) Перша збірка пісень з Поділля. Вінниця. 11с.
9. Олійник І. (2005) Андрій Димінський – етнограф Поділля другої половини XIX ст. Етнічна історія народів Європи. № 19.
10. Шалак О. О. Український фольклор Поділля у вивченні Антонія Новосельського: методика комплексного дослідження. Мандрівець, 2014, №3, с.32-35.

Abstract. *The article highlights the main stages and directions of studying the folklore of Podillya in domestic and foreign scientific studies. The work of Ukrainian folklorists, ethnographers and ethnomusicologists of the late 19th - early 21st centuries is analyzed, focusing on the genre richness of Podillya oral folk art, its regional specificity and functioning in the cultural space of Ukraine. Methodological approaches to studying the folklore heritage of Podillya are separately considered - from classical field records and descriptive methods to modern interdisciplinary and digital practices. The importance of Podillya folklore as an important source of preserving historical memory, folk worldview and national identity is emphasized. Based on the study of folklore materials, it was found that the basis for the formation of traditional customs of Podillya originates from prehistoric times and has much in common with the territory of Ukraine. The resettlement and migration of peoples, civil and military colonization of free lands and inhabited territories, favorable natural conditions and advantageous geographical location were the foundation for the formation of the multi-ethnic composition of the population of the region. Each of the ethnic groups that lived in the territory of Podillia undoubtedly influenced the formation of the culture of this region, which is why it is possible to observe the presence of foreign elements in it.*

Key words: *folklore of Podillia, regional folklore, oral folk art, ethnographic research, scientific studies, Ukrainian folklore tradition.*

Стаття відправлена: 19.01.2026 р.

© Марчун О.В.